

УДК [005.53:005.21]:658

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФУНКЦІЙ НАУКОВОЇ ТЕОРІЇ І ЕЛЕМЕНТІВ КОНЦЕПЦІЇ
УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ**

Гусєва О. Ю., к.е.н., доц., докторант кафедри прикладної економіки Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк

Гусєва О. Ю. Взаємозв'язок функцій наукової теорії і елементів концепції управління стратегічними змінами на підприємствах.

Обґрунтовано взаємозв'язок функцій наукової теорії з елементами концепції управління стратегічними змінами. Проаналізовано фундаментальні дослідження з визначення сутності наукової теорії та формулювання її головних функцій, досліджено функції наукової теорії. Виділено головні структурні елементи наукової теорії, що визначається системною організацією ідеалізованих об'єктів: фундаментальну і приватні теоретичні схеми. Запропоновано структуру концепції управління стратегічними змінами на підприємстві. Доведено, що модель базується на філософській конструкції наукової теорії, завдяки чому має необхідні елементи і містить у відокремленому вигляді методологію, як важливу складову управління змінами і компонент «базис теорії», який об'єднує теоретичні основи та сукупність виведених понять і тверджень. При розробці концепції управління стратегічними змінами після дослідження емпіричної бази запропоновано спершу теоретичний базис (компонента база теорії управління стратегічними змінами на підприємстві), на його основі - методологічний апарат (компонентна база методології управління стратегічними змінами на підприємстві). Проаналізовано основу забезпечення підприємницької та адміністративної успішності у сучасних умовах. Доведено, існує спрямованість багатьох теоретичних основ управління змінами на забезпечення збалансованого розвитку внутрішнього середовища підприємства шляхом «поступових покращень», тобто упередження кризових ситуацій, потрапляння в організаційні пастки тощо.

Guseva O. Correlation functions of a scientific theory and elements of the concept of management of strategic change at the enterprises.

Substantiated the correlation functions of the scientific theory with the elements of the concept of management of strategic change. Analyzed fundamental research of determining the nature of a scientific theory and define its main functions are investigated functions of a scientific theory. Main structural elements of a scientific theory that is determined by the system organization of idealized objects: fundamental and private theoretical schemes. Proposed structure of the concept for the management of strategic change at the enterprise. It is proved that the model is based on the philosophical construction of a scientific theory, which offers the necessary elements and contains in a separate form of methodology, as an important component of change management and component basis for theory», which combines a theoretical framework and a set of derived concepts and statements. When developing the concept for the management of strategic change after the empirical base of the research proposed first theoretical basis (component base of the theory of management of strategic change at the enterprise), on its basis, methodological apparatus (component base of methodology of management of strategic change at the enterprise). Analyzed are the basis for the promotion of business and administrative success in modern conditions. It is proved, there is a focus of many of the theoretical foundations of change management to ensure the balanced development of the internal environment of the enterprise through «gradual improvements», prejudice crisis situations, getting the organizational traps etc.

Гусева О. Ю. Взаимосвязь функций научной теории и элементов концепции управления стратегическими изменениями на предприятиях.

Обоснована взаимосвязь функций научной теории с элементами концепции управления стратегическими изменениями. Проанализированы фундаментальные исследования по определению сущности научной теории и формулировка ее главных функций, исследованы функции научной теории. Выделены основные структурные элементы научной теории, что определяется системной организацией идеализированных объектов: фундаментальную и частные теоретические схемы. Предложена структура концепции управления стратегическими изменениями на предприятии. Доказано, что модель основана на философской конструкции научной теории, благодаря чему имеет необходимые элементы и содержит в обособленном виде методологию, как важную составляющую управления изменениями и компонент «базис теории», который объединяет теоретические основы и совокупность выведенных понятий и утверждений. При разработке концепции управления стратегическими изменениями после исследования эмпирической базы предложено сначала теоретический базис (компонента база теории управления стратегическими изменениями на предприятии), на его основе - методологический аппарат (компонентная база методологии управления стратегическими изменениями на предприятии). Проанализированы основы обеспечения предпринимательской и административной успешности в современных условиях. Доказано, существует направленность многих теоретических основ управления изменениями на обеспечение сбалансированного развития внутренней среды предприятия путем «постепенных улучшений», то есть предубеждение кризисных ситуаций, попадание в организационные ловушки и т.д.

Постановка проблеми. Визначення основних елементів концепції управління стратегічними змінами сучасного підприємства повинно відбуватись з чітким дотриманням методології наукового пізнання, отже вимагає дуже виваженого та структурованого підходу. Формування теоретичного базу виступає концептуальним ядром усієї концепції управління змінами. Отже, врахування функцій наукової теорії являє собою найважливішу вимогу до розробки виваженої концепції управління стратегічними змінами для підприємств, що функціонують ся в умовах підвищеного динамізму бізнес-середовища. Чітке окреслення того, як кожна функція наукової теорії відображується в елементах концепції управління перетвореннями є дуже актуальним аспектом формування цілісної та дієвої управлінської концепції і знаходиться у колі постійного наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні умови господарювання вимагають розробки нових та удосконалення існуючих концепцій управління стратегічними змінами на підприємствах. Серед науковців, які є розробниками структурованих концепцій управління змінами з чітко окресленими елементами та запропонованим практичним базисом для підприємств, передусім, можна виділити Т. Андрєєву [1], Н. Ашмаріну [2], Д. Воронкова [3], Т. Іванову [4], Н. Казакову [5], Б. Морозова [7], Г. Широкову [10]. Проте розкриття функцій наукової теорії та обґрунтування взаємозв'язку цих функцій з запропонованими елементами концепцій управління змінами недостатньо повно представлено в означених роботах і тому потребує додаткового визначення.

Метою статті є обґрунтування взаємозв'язку функцій наукової теорії з елементами концепції управління стратегічними змінами та розробка компонентної бази теорії і методології управління змінами на підприємстві.

Основні результати дослідження. Фундаментальні дослідження з визначення сутності наукової теорії та формулювання її головних функцій проведено К. Поппером [8]. Автор визначає теорію як найбільш складну і розвинену форму наукового знання, що дає цілісне відображення закономірних та суттєвих зв'язків певної області дійсності. Будь-

яка теоретична система, як вказує К. Поппер, повинна задовольняти двом основним вимогам: 1. несуперечності (тобто не порушувати відповідний закон формальної логіки); 2. дослідної експериментальної можливості перевірки.

До функцій наукової теорії належать пояснювальна, прогноуюча, синтезуюча, методологічна та практична. Зокрема, пояснювальна функція у побудові теорії управління стратегічними змінами може реалізовуватись через аналіз і формування понятійно-термінологічного апарату даної науки, прогноуюча - у розробці проектів та програм стратегічних змін на підприємствах, які відображатимуть можливі стани підприємства як відкритої системи за умов проведення перетворень. Прояв синтезуючої (інтегративної) функції в теорії управління змінами уможлиблюється через систематизацію знань науки з метою визначення її складу та структури, а також задля класифікації існуючих категорій, насамперед, стратегічних змін. Важливим типом інтеграції в науці є концептуальною синтез теоретичного матеріалу на базі єдиного або декількох принципів. Інтеграція може проявлятися у встановленні зв'язків між різними аспектами об'єкта які до цього розглядалися розрізнено, а також у виявленні залежностей між різними науками, що розвивались раніше відокремлено. Ще одним аспектом синтезу є концентрування і ущільнення наукового знання. У ході синтезу відбувається зміна структури знання, встановлення нових зв'язків, а отже знання стає більш ємним. Слід зазначити, що систематизація понять теорії, досягається за допомогою логічного визначення всіх вторинних та похідних понять з основних. Після виявлення основних понять і вихідних тверджень теорії, з них за правилами логіки виводяться всі інші твердження, в тому числі й ті, які допускають емпіричну інтерпретацію. Методологічна функція обґрунтовує методи, моделі та логіку, що застосовується в означеній науці. Реалізація практичної функції теорії управління змінами відбувається через створення комплексного механізму планування і реалізації стратегічних змін на підприємстві, завдяки чому підтримується адаптивне функціонування підприємства, відбувається його розвиток, що виступає головною умовою, що забезпечує збереження стратегічної стійкості підприємства.

Розробка або удосконалення теорії управління стратегічними змінами також потребує розкриття головних структурних елементів наукової теорії. Однією з фундаментальних наукових робіт у цьому плані є авторська концепція структури наукової теорії В. Стьопіна [9]. На думку ученого, змістовна структура теорії визначається системною організацією ідеалізованих (абстрактних) об'єктів (теоретичних конструктів). В системі абстрактних об'єктів наукової теорії автор виділяє особливі підсистеми, побудовані з набору базисних конструктів, які в своїх зв'язках утворюють теоретичні моделі досліджуваної реальності. Щодо цих моделей формулюються теоретичні закони. Такі моделі, що становлять ядро теорії, автор називає теоретичними схемами і пропонує відрізнити їх від аналогових моделей, які виступають свого роду "будівельними лісами" наукової теорії і не входять до її складу. У розвинутій теорії пропонується виділяти фундаментальну і приватні теоретичні схеми. Щодо фундаментальної теоретичної схеми формулюються базисні закони теорії; щодо приватних теоретичних схем формулюються закони меншою мірою спільності, що виводяться з базисних. Теоретичні схеми взаємодіють з науковою картиною світу і емпіричним матеріалом і відображаються на них. Результат цього відображення фіксується у вигляді особливих висловлювань, які характеризують абстрактні об'єкти теорії і в термінах картини світу, і в термінах ідеалізованих експериментів, що спираються на реальний досвід. Останні висловлювання автор називає операціональними визначеннями. Зв'язки математичного апарату з теоретичною схемою, відображеної на наукову картину світу, створюють можливість семантичної інтерпретації, а зв'язок теоретичної схеми з досвідом - емпіричної інтерпретації. У рамках представленої концепції проблема становлення теорії, так само як і її понятійного апарату, постає в якості проблеми генезису теоретичних схем, створених спочатку у ролі гіпотез, а потім вже обґрунтовували досвідом.

У результаті дослідження провідних підходів до формування теорії науки запропоновано структуру концепції управління стратегічними змінами на підприємстві, яка включає чотири елементи: емпіричну базу; теоретичні основи та сукупність виведених понять і тверджень, які утворюють базис теорії; методологічний базис та практичний базис. Запропонована структура базується на філософській конструкції наукової теорії, завдяки чому має необхідні елементи і містить у відокремленому вигляді методологію, як важливу складову управління змінами і компонент «базис теорії», який об'єднує теоретичні основи та сукупність виведених понять і тверджень. Отже, при розробці концепції управління стратегічними змінами після дослідження емпіричної бази спершу вибудовується теоретичний базис, а далі на його основі будується методологічний апарат (рис. 1 та рис. 2).

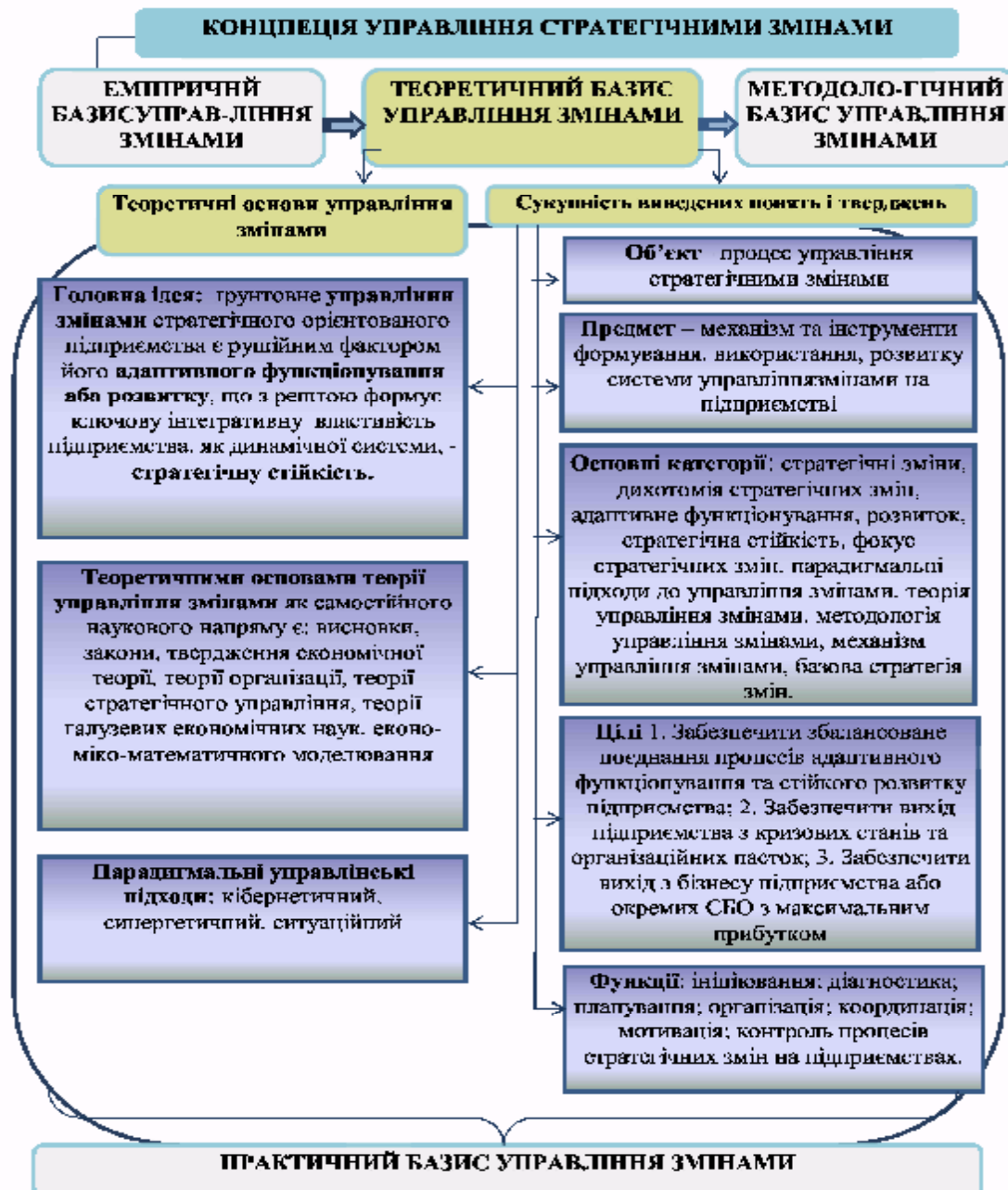

Рис. 1. Компонента база теорії управління стратегічними змінами на підприємстві [Авторська розробка]

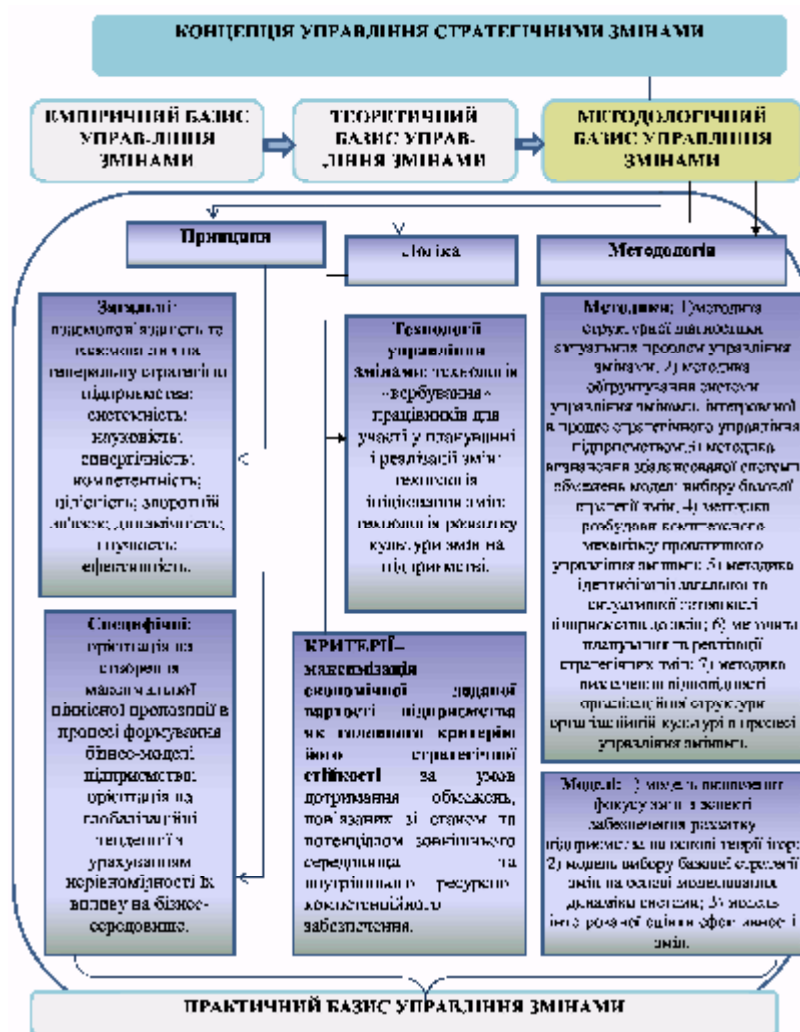

Рис. 2. Компонентна база методології управління стратегічними змінами на підприємстві [Авторська розробка]

Вивчення емпіричної бази показало, що попри різні структурно-елементне наповнення і методичний інструментарій, провідні концепції управління стратегічними змінами мають досить спільні вихідні та узагальнюючі положення. З твердженням про те, що управління стратегічними змінами стає в сучасних умовах вузловим моментом усієї системи стратегічного управління підприємством, погоджується більшість учених-економістів, зокрема В. Катькало [6], І. Гурков, С. Попов. Так, В. Катькало, досліджуючи періодизацію досліджень стратегій підприємств, пропонує власну концепцію еволюції теорії стратегічного управління, згідно якій виділяє чотири етапи розвитку означеної теорії. Сутність актуального для сьогодення четвертого етапу, перехід до якого розпочато з 2000-х років, автор бачить у формуванні динамічної теорії стратегічного управління [10, с. 161]. На думку автора, у сучасній теорії стратегічного управління буття підприємства (організації) розуміється як стан конкуренції, при чому конкуренція у сучасних умовах знаходить прояв у суперництві організаційних потенціалів підприємств (бізнес-моделей та організаційних здібностей їх оновлення). Виходячи з цього, підприємство, орієнтоване на тривале процвітання, повинно постійно розвивати свої як внутрішні (вибір моделі організації), так і зовнішні (вибір моделі ринкової поведінки) фактори конкурентних переваг; бути успішним з точки зору як змісту (оцінюваного, передусім, на основі фінансових результатів), так і процесу, тобто механізму формування і реалізації своїх стратегій; бути однаково вмілою і вдалою у підприємницьких і адміністративних аспектах стратегічного управління.

На думку В. Катькало, у сучасних умовах підприємницька успішність забезпечується насамперед ідентифікацією нових ринкових можливостей в створенні нових комбінацій ресурсів, а адміністративна успішність - підтримкою ефективних організаційних систем і їх своєчасному оновленні [6, с. 148]. Безумовно, і створення підприємством нових комбінацій ресурсів, і оновлення організаційних систем відбувається тільки завдяки впровадженню стратегічних змін у діяльність підприємства.

С. Попов у своєму дослідженні, присвяченому концепції розробки актуального стратегічного менеджменту для вітчизняних підприємств, поглиблює теоретичні узагальнення В. Катькало та формулює власну наукову гіпотезу, згідно якій основою теоретичного и методологічного обґрунтування сучасної концепції стратегічного управління стає конструктивна інтеграція теорій стратегічного управління та ефективності соціально-економічного розвитку. Завершальною фазою наукової роботи автора є запропонована ним теоретична конструкція під назвою «Актуальний стратегічний менеджмент» з чітко сформульованими специфічними положеннями даної конструкції. Головні положення означеної концепції актуального стратегічного менеджменту зводяться до таких тверджень. По-перше, найважливіші стратегічні можливості стійкої конкурентної переваги підприємства та загальна ефективність його бізнес-успіху виникають саме зі змінюваності та невизначеності сучасного бізнес-середовища. По-друге, головним змістом стратегії є конкуренція за створюване успішне майбутнє підприємства, його перемога у гонці за стійкими конкурентними перевагами, за адекватними інноваціями та змінами. Запорукою ефективної реалізації стратегії С. Попов вважає наявність у підприємства динамічних здатностей першого і другого рівнів, які по суті й являють собою системну спроможність до змін.

Отже, у якості трьох визначальних складових другого твердження автор бачить такі принципи формування стратегії. 1. Підприємство повинно чітко формулювати суб'єктний образ як ключових результатів, так і відповідної ключової діяльності з її досягнення у конкретно визначеному стратегічному періоді. При цьому і такі результати і така діяльність - це підсумок цілеспрямованої реалізації динамічної здатності першого рівня, тобто здатності розпізнавання можливостей. 2. До особливого ідеального образу успішного майбутнього підприємства обов'язково та цілеспрямовано повинні закладатись конкретні суб'єктні уявлення по діяльність компанії щодо створення стійкої конкурентної переваги. 3. Основу свідомо створюваної стійкої конкурентної переваги повинні складати відповідні інновації та зміни, які спочатку виявляються на формалізуються. А далі у якості кінцевого результату реалізуються кожною конкретною стратегією підприємства за допомогою першого і другого рівнів динамічних здатностей, тобто здатностей до розпізнавання використання виявлених можливостей. Саме останній принцип і вказує на те, що обґрунтування та реалізація стратегічних змін є ядром усієї системи стратегічного управління підприємством.

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що в процесі управління стратегічними змінами доцільно використовувати весь методологічний арсенал концепції стратегічного управління підприємством, головним чином, її принципи, логіку та методи.

Емпіричне дослідження теоретичних основ управління змінами, як самостійного наукового напрямку дозволяє зробити такі узагальнення. Більшістю провідних учених процеси стратегічних змін в цілому розглядаються як новий синтетичний міждисциплінарний напрям економічної теорії та практики, як сучасний інструмент розвитку, реорганізації господарських систем, ефективний засіб трансформації, перетворень або адаптації з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств. Переважна частка авторів зазначають, що для кожного рівня управління змінами та для кожного рівня розвитку підприємства характерними є власні моделі, методи, етапи, умови проведення та компоненти процесу перетворень, від чого, з рештою, і залежить їх ефективність та результативність. Тому для кожного сучасного підприємства головною метою управління стратегічними змінами є обґрунтований вибір означених складових у

відповідності з діючими або прогнозованими факторами бізнес-оточення та внутрішнього середовища підприємства. У великій кількості досліджень пропонується системне уявлення про можливості та бар'єри управлінський дій стосовно стратегічних перетворень в залежності від стадії життєвого циклу самого підприємства, його ринків та галузей, продукції та інших факторів, яким притаманна циклічність та (або) здатність до розвитку. Узагальнення з даної проблематики дозволяють зробити висновки про спрямованість багатьох теоретичних основ управління змінами на забезпечення збалансованого розвитку внутрішнього середовища підприємства шляхом «поступових покращень», тобто упередження кризових ситуацій, потрапляння в організаційні пастки тощо. Як зазначає Н. Абдикеев, майже усі дослідники погоджуються з тим, що ефективне управління стратегічними змінами в сучасних умовах стає можливим лише на основі гнучких методів та інструментів, які базуються на стику економіко-гуманітарного та інженерного підходів, що дозволить отримати синергетичний ефект від їх взаємодії. Все вищезначене актуалізує розвиток симбіозу концептуальних підходів до управління знаннями, реінжинірингу бізнес-процесів підприємства та когнітивною людською складовою як основи методологічного апарату управління стратегічними змінами. Апробації результатів проведених досліджень підтверджують дієвість таких підходів в процесі реалізації перетворень і дозволяють удосконалювати системи раннього розпізнавання та запобігання кризових ситуацій на підприємствах, які можуть призводити до втрати ними стратегічної стійкості.

Як вже вказувалось, достатньо дискусійними та актуальними залишаються питання визначення підходів до планування та моделювання змін, які є стратегічно необхідними для підприємства. Основою нормативно-цільового підходу є постановка цілей і завдань розвитку галузі виходячи з народногосподарських завдань. Deskриптивний підхід ґрунтується на вивченні тенденцій і виявленні закономірностей розвитку галузі як підсистеми народного господарства, що володіє відносною самостійністю у вирішенні народногосподарських проблем. У загальному вигляді нормативно-цільовий підхід базується на визначенні суспільних потреб і цілей розвитку, а deskриптивний - на вивченні тенденцій розвитку, їх екстраполяції з урахуванням обмежень, що дає можливість оцінити інерцію розвитку галузі або підприємства. Цими обмеженнями, при deskриптивному підході можуть бути: обсяги капіталовкладень, терміни освоєння нових технологій, забезпечення розвитку необхідних компетенцій всередині підприємства або отримання їх на основі аутсорсингу тощо. Отже, якщо застосування deskриптивного підходу значною мірою припускає збереження сформованих пропорцій розвитку, нормативно-цільовий підхід покликаний змінити їх шляхом економічного обґрунтування нових структурних зрушень у головних та супровідних бізнес-процесах підприємства. Таким чином, deskриптивний підхід до планування змін дозволяє точніше, ніж нормативний, прогнозувати поведінку суб'єкта управління у відносно стабільних (не швидкозмінюваних) умовах господарювання. Нормативно-цільовий підхід більш придатний для управління поведінкою суб'єктів, для того щоб спрямовувати їх на вирішення нових завдань у високодинамічних умовах господарювання.

Узагальнення наукових думок з цього приводу дозволяє стверджувати, що у турбулентному бізнес-середовищі обидва підходи залишаються актуальними. Якщо доцільність нормативно-цільового підходу з відповідним методичним інструментарієм доведено майже у всіх наукових роботах, аргументація важливості deskриптивного підходу не є достатньо переконливою. Найбільш ґрунтовним у цьому плані є дослідження Н. Казакової, яка саме deskриптивний підхід вважає основоположним при розв'язанні задач управління змінами і побудови моделі перетворень та моделі управління перетвореннями. Сутність застосування такого підходу автор бачить у тому, що процедури розв'язання задач управління змінами слід розбудовувати на базі deskриптивної моделі поведінки досвідчених висококваліфікованих спеціалістів при розв'язанні аналогічних задач. Врахування реальних здібностей працівника, використання

евристичних прийомів та процедур, які спеціалісти застосовують у своїй практиці, дозволяють виокремити, структурувати та запропонувати для використання найбільш цінне з накопиченого досвіду будь-якому іншому працівнику, що вирішує слабо структуроване завдання [5]. Поряд з цим, процедура розв'язання, побудована на основі описативного підходу, буде адаптованою до реальної поведінки особи, що приймає рішення, її можливостям у прийнятті рішень, що виключає «втрату професійної орієнтації» спеціаліста при її використанні.

Висновки. Обґрунтування елементів концепції управління стратегічними змінами на сучасному підприємстві та формування компонентної структури цієї концепції повинно здійснюватись на основі врахування функцій наукової теорії. Для відтворення п'яти найважливіших функцій наукової теорії пропонується структурно-логічна схема концепції управління стратегічними змінами, яка чотири ключових елементи: емпіричну базу; базис теорії, що складається зі сформульованих теоретичних основ та виведених понять і класифікацій; методологічного базису, що розкриває принципи, логіку та методологію концепції та практичний базис, який є результатом проєцирування перших трьох елементів на практику функціонування підприємства. Теоретичні основи управління змінами розбудовуються на основі сформульованої головної ідеї: ґрунтовне управління змінами стратегічного орієнтованого підприємства є рушійним фактором його адаптивного функціонування або розвитку, що з рештою формує ключову інтегративну властивість підприємства, як динамічної системи, - стратегічну стійкість.

Список використаних джерел:

1. Андреева Т.Е. Организационные изменения: сравнительный анализ основных подходов // Вестн. С.-Петербургского гос. ун-та. - Сер. Менеджмент. - 2004. - Вып.2.
2. Ашмарина С. И. Управление изменениями. М.: Рид Групп, 2011. – С. 94-116.
3. Воронков Д. К. Управление изменениями на предприятии: теория та прикладні аспекти : монографія / Д. К. Воронков. – Х.: ІНЖЕК, 2010. – 340 с.
4. Иванова Т. Ю. Методология организационных изменений: синергетический подход. Ульяновск.: УлГУ, 2006. – С. 45-48.
5. Казакова Н. В. Разработка концепции управления организационными изменениями производственных систем в соответствии со сложившейся динамикой внешней среды // Вестн. РГРТА. – Рязань.: РГРТА. – 2004. – Вып.14. – С. 34-39.
6. Катякало В. С. Эволюция теории стратегического управления : монографія. СПб.: Издат. дом. С.-Петербург. гос. ун-та, 2006. – С.148-155.
7. Морозов А.Н. Управление организационными изменениями: концепции и стратегии. - СПб.: СПбГУЭФ, 2003. – С. 23-28.
8. Поппер К. Р. Логика и рост научного знания. М.: Знание, 1983. – С. 24-29.
9. Степин В. С. Теоретическое знание: структура, историческая революция. М.: Инфра-М, 2000. – С. 56-59.
10. Широкова Г. В. Жизненный цикл организации: концепции и российская практика. СПб.: Высшая школа менеджмента, 2008. – С. 59-67.

Ключові слова: стратегічні зміни, функції наукової теорії, концепція управління стратегічними змінами, теорія управління змінами, методологія управління змінами.

Ключевые слова: стратегические изменения, функции научной теории, концепция управления стратегическими изменениями, теория управления изменениями, методология управления изменениями.

Keywords: strategic changes, the functions of a scientific theory, the concept of the management of strategic change, the theory of change management, change control methodology.